

Kleva nickelgruva

Mellan Vetlanda och Målilla, strax norr om Emåns dalgång finns ett berg, Klevaberget, som på ett bra sätt illustrerar den forna bergverksamheten i Småland. Naturen runt Klevaberget uppvisar det bästa av det Småländska höglandets skogar, berg och insprängda små gårdar. Numera en lugn vrå av landet, men en gång platsen för Sveriges största nickelgruva. **Kleva** stod för ca 65 procent av all producerad nickel i Sverige fram till 1920.

TEXT OCH FOTO Joakim Mansfeld

Klevaberget utgörs av gabbro, en bergart som huvudsakligen består av pyroxen, plagioklas och amfibol. Just i Klevatrakten innehåller dock bergarten även stora mängder sulfider, främst magnetkis, men även kopparkis och pyrit. Det var dessa sulfidrika ådror i berget som började brytas 1691 för att framställa koppar. Man fick dock aldrig någon riktigt god ordning på kopparbrytningen. Det fanns mycket malm, men av någon anledning var malmen svårsmält och kopparmetallen som framställdes var av dålig kvalitet.

Trots de nedstående resultaten bröts dock gruvan ända fram till 1728, då hade gruvan nått ett djup av 85 meter. När Ädelfors guldgruva började brytas 1737 övertogs Kleva av guldgruvans ägare men det dröjde ända till 1750 innan någon ny verksamhet kom igång. Grubrytningen var dock begränsad, men en stollgång på 28 meters djup tillkom under 1760-talet. Idag kan man se hur 1700-talets grubarbetare långsamt arbetade sig in i berget genom tillmakning. Utgången från tu-

Många turister besöker Kleva gruva som är öppen för visningar. På bilden - ingången till Aschans stoll innan dagens turistanläggning fanns. Fotot taget våren 1987.

ristgruvan (Nilssons stoll) och flera andra stollgångar högre upp i gruvan uppvisar de släta rundade vägarna som är typiska för tillmakade gruvgångar (bild).

Gruvan låg sedan övergiven i mer än ett halvt sekel fram till 1828 då bergsrådet I.L. Aschan tog över verksamheten. Problemen med malmen fortsatte dock. Från början trodde man att detta hade att göra med den höga järnhalten i malmen, men så småningom började man misstänka att det låg något annat bakom. Prov av både malm och smältprodukter sändes därför till Berzelius vid Kungliga Vetenskapsakademien för analys. Berzelius kunde konstatera att magnetkisen i malmen innehöll omkring 3% av den relativt nyupptäckta metallen nickel. Uppmuntrad av detta beslöt Aschan att börja bryta gruvan på nickel. Vid denna tid fanns det dock ingen erfarenhet av nickelframställning i Sverige och de första tio åren innebar ständigt nya experiment med magert utbyte. Det dröjde ända till slutet av 1850-talet innan man lyckades framställa en tillräckligt rik nickelprodukt och vid slutet av 1860-talet framställdes en nästan helt ren nickel-kopparlegering. Nickelpriserna under 1860-talet var höga och på kort tid lyckades man tjäna in alla tidigare års experimenterande. Det var också under Aschans tid som den 250 meter långa stollgången in i de centrala delarna av malmen färdigställdes. Med Aschans stoll blev det betydligt lättare att transportera ut malmen från gruvan. Nu kunde man ta ut den horisontellt vid foten av berget istället för att hissa upp den.

Bakgrundsbilden är en gruvkarta: Gångsystemet på 70-80 meters djup. Aschans stoll är den riktigt långa som går från mitten av gruvan ut till vägen (från Tegengren 1924).

Gabbro (norit)
Nickelmalm (huvudsaklig)
 , småkornig

0 m nivå

S lutet för sagan Kleva nickelgruva påbörjas under 1870-talet då stora nickelfyndigheter görs i Nya Kaledonien. Nickelpriserna rasar och flera gruvor runt om i världen, även i Sverige, läggs ned inom några få år. Gruvdriften i Kleva höll ut ända till 1889. En sista brytningsfas ägde rum, som på så många andra ställen, under första världskriget då knappt 2000 ton nickelskärsten framställdes, en del kom från nytt material ur gruvan, men mycket kom från de gamla varphögarna.

Under många år var sedan Kleva nickelgruva helt övergiven och endast känd av geologer och traktens ungdomar. Ett spännande tillhåll där man kunde gå in i de oupplysta stollgångarna eller leta igenom de enorma, men ganska tråkiga varphögarna. Sedan 1990-talet upplever Kleva återigen en blomstringstid. Nu finns här en turistanläggning vid ingången till Aschans stoll. Stollgångarna och brytningsrummen har röjts upp. Gångramper, trappor och belysning har installerats nästan överallt.

Kleva nickelgruva är väl värt ett besök! Gruvan är lättillgänglig utan att vara allt för tillrättalagd. Det finns fortfarande oupplysta gångar att gå runt i, och det är både fuktigt och kallt – som det bör vara i en riktig gruva. Ömma skor (helst vattentäta) och varma kläder rekommenderas. Gruvan är inte heller något för dem som har svårt att röra sig eller lider av klaustrofobi. Den 250 meter långa vandringen i det kyliga Aschans stoll kan vara en prövning, men när man kommer ut i det centrala brytningsrummet så inser man att det är värt det. Sedan kan man ströva runt i flera olika brytningsrum och stollgångar. Informationstavlor finns på de flesta intressanta platser i gruvan och det går faktiskt att hitta rester av malmen på vissa ställen.

JOAKIM MANSFELD är fil. dr. i geologi och geokemi vid Stockholms universitet.

LÄS MER OM KLEVA GRUVA

Tegengren F.R. m.fl., 1924: *Sveriges ädlare malmer och bergverk*. Sveriges Geologiska Undersökning Ca 17.

Granit

Sköl

Släppa

ligen magnetkis)

1:2400

50 100 m

De släta väggarna i den tillmakade 1700-tals-stollgången, Nilssons stoll. Foto taget hösten 2004.

Gruvan bjuder inte bara på geologi utan även biologi. Förutom de märkliga svamparna på bilden finns det exempelvis fladdermöss som övervintrar i gruvorterna. Fotot taget hösten 1999.

Utsikt över den imponerande varphögen på Klevabergets topp. Gruvan befinner sig rakt under varphögen. Foto taget våren 1987.